

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE HİDRELLEZ

Prof. Dr. Erman ARTUN

Hidrellez, ortak kültürel değer olması yönüyle önemli bir yere sahip olup Türklük dünyasında ve Anadolu'da ortak inanmalarla, ortak heyecanlarla yüzyıllardır kutlanılmaktadır.

Tarihin ilk topluluklarından beri ay, mevsim yıl vb. değişiklikler törenlerle kutlanmaktadır. Avcı kültüründen tarım kültürüne geçildiğinde tarımda bolluk, bereket için çeşitli törenler yapılmaya başlanmıştır. Çeşitli kültürlerde mevsim değişiklikleri törenlerle kutlanır. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bahar bayramı yapılarak kıştan sonra canlanan doğanın sevinçle karşılandığını ve şenlikler düzenlendiğini biliyoruz.

Takvimin olmadığı dönemlerde insanlar hayatlarını temel uğraş konularına göre düzenlerlerdi. Bunlar; ekin ekme, bağ bozumu, hasat, koç katımı, baharın gelmesi, tabiatın canlanması vb. gibi olaylardı. (Genç, 1995:15). Ayların, mevsimlerin, yılların düzenli geçişleri bunlara bağlı olarak bitkilerin düzenli olarak yeşermesi ve sararması, törenleri belirli bir takvime bağlamıştır. Bir yıl içerisinde doğadaki değişiklikler toplumların hayatını her zaman etkilemiş ve bu değişiklikler tarih boyunca bütün halklar tarafından çeşitli tören, ayin ve bayramlarla kutlanmıştır. (Pirverdioğlu, 2002: 44). Hayvancılıkla, tarımla uğraşan topluluklar için kışın bitip baharın gelmesi yapısal, işlevsel ve yeniden dirilişin sembolleşen başlangıcıdır.

Geleneksel ve toprağa bağlı her sosyal grubun toprakla ilgili baharı, hasadı ve kışa girişi törenlerle kutladığı şenlikler vardır. Doğanın uyanması ateşle kutlanır. Çünkü ateş evreni canlandıran güneşin dünyadaki uzantısıdır. Bütün milletlerin kültürlerinde görülen yeni yıl törenleri, yaşama biçimlerine, coğrafyalarına, ekonomik yapılarına, inanç yapılarına uygun koşullarda, uygun zamanlarda çeşitli pratiklerle kutlanır.

Hidrellez bahar bayramı niteliğinde kutlanan mevsimlik bayramlarımızdandır. Türk kültürü içinde canlılığını koruyan geleneklerden biri de "Hidrellez"dir. Hidrellez geleneği, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, bir takım töreleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Bu tarih kışın bitişi yazın başlangıcı, yılbaşı olarak kabul edilir. Rûz-ı Hızır (Hızır'ın günü) olarak adlandırılan Hidrellez günü, Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağzında Hidrellez şeklini almıştır.

Hidrellez'de yaşlılar yeni bir yıla erişmenin, yetişkinler geçimleri için gerekli olan hayvansal, bitkisel bolluk ve berekete kavuşmanın, gençler ve çocuklar da eğlenmenin tadını çıkarırlar Hızır ve İlyas çevresinde oluşan efsanelerle Hidrellez adı, sosyokültürel bir sembol halini almıştır. Böylece, pratiklerde ifade edilen dileklerin kabulü için sihri-dini bir zemin yaratılarak eski Türk yaşamının ve dolayısıyla inanç sisteminin dini-büyüsel pratiklerine İslâmî renkler verilmiştir (Özdemir,1999:31-38).

Hidrellez Hızır ve İlyas peygamberin yılda bir kere bir araya geldikleri gündür; ancak bu beraberlikte ismi yaşatılmasına rağmen İlyas'ın şahsiyeti tamamıyla silinerek Hızır motifi öne çıkarılmıştır. Bundan dolayı Hidrellez Bayramında icra edilen bütün merasimler Hızır ile ilgilidir. Bunun temel sebebi, İslam öncesi devirlerde üç büyük kültürün hakim olduğu alanlarda bu yaz bayramı vesilesiyle kültleri kutlanan insanüstü varlıkların daha ziyade Hızır'ın şahsiyetine uygun düşmesi ve onunla bütünleşmesidir (Ocak,1998:313).

Halk arasında Hızır'a yüklenen çeşitli işlevler, yüzyıllardır sözlü ve yazılı ürünlerde (efsane, destan, masal, menkabe, şiir, v.b.) karşımıza çıkar. Hızır'ın sahip olduğu nitelikler insanlara şifa, sağlık, uğur getirdiği tabiattaki diriliş, uyanış ve canlılığın insana yansımaları şeklinde ortaya çıkar. Hızır ile ilgili inanmalar efsane menkıbe ve benzeri şekillerle hemen her gün artarak yayılmakta ve sürekliliğini devam ettirmektedir. Hidrellez adıyla yapılan törenlerde O'na atfedilen bir çok nitelik, eski dönemlerin sosyal ve dinî hayatının İslâmî yapı ile tekrar şekillenerek yeni bir oluşum ortaya çıkardığı görülmektedir (Yücel, 2002:35-38).

Çağlar boyu süregelip zengin kültür değerlerinin oluştuğu Hıdrellez, çeşitli adlarla kutlanmaktadır. Hıdrellez Anadolu'da "Hıdrellez", Dobruca'ya yerleşmiş bulunan Kırım Türkleri arasında "Tepreş", Makedonya'da "Ederlez, Edirlez, Hıdırles" gibi adlarla bilinmektedir.

Halk arasında kullanılan takvime göre eskiden yıl ikiye ayrılmaktadır: 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar olan süre "Hızır Günleri" adıyla yaz mevsimini, 8 Kasım'dan 6 Mayıs'a kadar olan süre ise "Kasım Günleri" adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır. Bu yüzden 6 Mayıs günü kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başladığı anlamına geldiği için bu kutlanıp, bayram yapılacak bir olaydır. Hıdrellez günü Rumi takvime göre Nisanın 23. günü, miladi takvime göre Mayısın 6. günüdür (Artun,1990:1-23).

Türk-İslâm geleneğinde Hıdrellez günü bu buluşmayı ve bunların gelişini kutlamak için şenlikler düzenlenir.Hızır halk inanışlarına göre ölmezliğe ermiş kişidir.

Hıdrellez İslâmiyet öncesinde de mevsimlik bayramlarımızdan olduğu halde İslâmiyet kültürü, efsaneyi İslâmî renge bürümüştür. Efsane İslâm öncesi ve İslâm sonrası motifleriyle doludur. Ortak yön Hızır'ın ölmezliği, bahar, yeşillik sembolü oluşu, her 6 Mayıs'ta Hızır'la İlyas'ın buluşması İslâmiyet'e rağmen bozulmamıştır (Karadağ, 1978: 69).

Hıdrellezde şenlik, büyü, bolluk-bereket motifleri iç içedir. Hıdrellez geleneğinin bolluk-kıtlık, yaz-kış çatışması, doğanın düzenli değişmesiyle yaratılan mitlerin kutlandığı tören, şenlik ve bayram olduğunu söyleyebiliriz. Hıdrellez geleneği bahar bayramı niteliğinde kutlanan Orta Asya kültürü (Şamanizm), eski Anadolu kültürü (bolluk-bereket törenleri, ölümsüzlük), İslâm kültürü (Hızır İlyas motifi) ve Ortak Balkan Kültürü ile beslenmiş zengin kültür değerlerinin oluştuğu bir şenlik tören ve bayram bütünüdür.

İslamiyet'ten önce Türkler arasında bahar mevsiminde yapılan törenlerde önemli bir yeri olan "su" ve "ağaç" kültü varlığını Hıdrellezle sürdürmüştür. Türklerin çok eski bir geleneği olan bahar bayramı kutlamaları Anadolu'da İslami inançlarla birleşerek zenginleşmiş ve anlamlı bir hale gelmiştir (Aras, 2002:50). Nitekim hıdrellez kutlamalarında gül ağacı, yeşil bitkiler, ağaçlar ve su motiflerinin sıkça kullanılması benzer uygulamaların Orta Asya'daki kutlamalarda da kullanılması, Hıdrellez törenlerinin kaynağının Orta Asya olduğunu göstermektedir. İslamiyet'le birlikte Hıdrellez adını almıştır bu törenler (Cingöz; Santur, 1993:5).

Hıdrellez geleneğinin doğuşuyla ilgili rivayetlerin Hızır ve İlyas üzerinde yoğunlaşmasına rağmen kutlama nedenlerini incelediğimiz zaman mevsimlik bayramlardan bahar şenlikleri olduğu öne çıkmaktadır. Baharın gelişini, doğanın canlanışını kutlamak, kışın soğuk günlerinden sonra insanlar arasında bir canlılık oluşması, uyşukluğun atılması için şenlik yapılır.

Hıdrellez, Hızır-nebi ve Nevruz'da su üzerinden atlama, birbirlerinin üzerine su serpmeye, Nevruz'da soğuk su ile yıkanma, yeni-gün suyu ile el yüz yıkama, hayvanları sulama, su dolu – ana motifi bu eski Türk inancının devamlılığını göstermektedir. Hıdrellez'de genellikle yakın bir pınardan getirilen suyu içme, bununla el yüz yıkama, suya bakma, bu su ile kap-kacak ve diğer eşyaların yıkanması gelenekleri yerine getirilmektedir.

Hıdrellez, doğayla barışık olma ve onlardan yararlanma dileğine dayanır. Yaratılış ve türeyişe, yeniden doğuş ve doğanın canlandırma inancına ait inanma ve pratikleri vardır. Hıdrellez ateşinden atlama, günahlardan arınmadır. Ateş kutsanır, doğanın uyanması ateşle kutlanır. Ateş; evreni canlandıran güneşin dünyadaki uzantısıdır. Hıdrellez ateşi, ritüelin başlamasında önemlidir. Ateş kültü pek çok uygarlıkta aydınlık, kötülükten arınma, temizleyicilik ve bereket - bolluk sembolüdür. Aynı zamanda yakılan büyük ateş toprağın ısınıp uyanması simgesidir. Hıdrellez, Türk kültüründe baharı, yaşama sevincini, su ve kutsal arınmayı, yenilenmeyi, uyanan doğa ile birlikte bolluk-bereketi simgeleyen anlam ve öğelerle yüklüdür.

Hidrellez Kutlamalarıyla İlgili Uygulamalar:

Hidrellez Hazırlıkları

Gerek Anadolu'da ve gerekse Anadolu dışındaki Türk topluluklarında Hidrellez'in yaklaşması ile çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Evler baştan başa silinmekte, ev eşyaları, mutfak eşyaları, üst-baş baştanbaşa temizlenmektedir. Bu çabalar Hızır Aleyhisselam'ın eve uğramasını sağlamak için yapılmaktadır. O gün için aile reisi ev halkına yeni elbiseler, ayakkabılar almayı zorunluluk olarak hissetmektedir. Diğer yandan Hidrellez günü kuzu veya oğlak kesilmesi, çeşitli yemeklerin hazırlanması, bu arada birçok yiyeceğin hazırlanması tamamlanır. Hidrellez'i bazı yerlerde bir gün öncesinden oruç tutarak da karşılayanlar bulunmaktadır.

Hidrellez günü oğlaklar, kuzular kesilir. Eskiden Hidrellez yerine kağrı arabaları, at arabalarıyla gidilirdi. Şimdi bunların yerini motorlu araçlar almıştır. Eskiden köylere yakın tekke, türbe ve yatır yanlarında Hidrellez eğlenceleri yapılmış, bugün yalnızca ağaçlık yerlere gidiliyor. Bu yerler köyün konumuna göre dere kenarı, deniz kenarı, harman yeri veya ağaçlık bir alandır.

Hidrellezden bir gün önce sağmal hayvanı olmayan evlere süt dağıtılır. Özellikle süten börek veya sütlaç yapılır. Hidrellez için bir gün önceden hazırlanan yiyecekler genellikle hamur işleridir. Bunlar börek, yumurta, peksimet, poğaç, kolaç, kalburüstüdür. Mısır pişilir, nohutlu ekme yapılır.

Ayrıca kuyruk adı verilen yiyecek tepsisi için konulacak yiyecekler hazırlanır. Bu tepsiye isteğe göre her türden yiyecek konur. Bazı köylerde buna teferrüç tepsisi adı yerilir. Tepside börek, mısır ve piliç bulunur, Hidrellez'e çağırma işini yıl kuyruğu satın alan kişi yapar. Satın almada karşılık olarak hiç bir şey verilmez, satış temsilidir. Buna "Kuyruğu satın almak ve kuyruğu satmak" denir. Köylüden ev ev toplanan niyet eşyalarını koymak için bir çömlek bulunur. Eğer seyirlik köy oyunu oynayacaksa önceden yiyecek ve aksesuarlar toplanır, oynanacak oyunun gereçleri önceden hazırlanır.

Hidrellez şenliklerinin yapıldığı harman yeri, köy meydanı veya ağaçlık alana eğrek veya sığır iğreği adı verilir. Bu geniş bir alandır. Her evden toplanan simgeler bir çömleğe konur. Çömlek suyuna 40 yeşil ot yaprağı konur. Çömleğe dere suyu konur. Çömleğin ağzı yeşil veya kırmızı bir yaşmakla kapatılır. Çömlek, açmamış bir gül fidanının dibine gömülür. Bazı köylerde evlerden simge toplanırken evin evlenmemiş en büyük kızından kısmet açma-kilit açma adı verilen en yakın zamanda evlenmesi için alınır. Çömleğe eşya koyma ve daha sonra niyet çekme âdetine martafal denir. Hidrellezden bir gün önce komşularla yardımlaşarak hidrellez çöreği yapılır. Çöreğin içine para konur.

Hidrellez günü ip atlanır, salıncakta sallanılır. Salıncakta sallanırken saçını tarayanların saçlarının uzun olacağına inanılır. Salıncakta sallanılırken kucağa kocaman bir taş alınır. Böylece hayvanlardan elde edilecek tereyağın kucağa alınan taş kadar büyük ve bereketli olacağına inanılır.

Toplu yemek yenir. Köy ortasına yahut Hidrellez'in yapıldığı harman yerinde kazan kurulur. Bu toplu yemek yeme olayına kazan kurma denir. Yemekte tatlının olması şarttır. Yatırların başında oğlak kesilir ve eğlenceler düzenlenilir. Kızlar darbuka, daire ile türküler söylerler, maniler atarlar, halay çekerler, çeşitli ritüel kökenli seyirlik oyunlar oynanır.

Geleneğe uygun olarak Anadolu'nun birçok bölgesinde "Hıdırlık" denilen mesire yerleri mevcuttur. Bu bölgelerde mezarlık, yatır vb. gibi çevre halkınca mukaddes kabul edilen, adak adanan veya bez, çaput bağlamak gibi bazı geleneklerin sergilendiği yerler vardır.

Eskiden kurbanlar tığlanır, ziyafetler ve akşamına Aynü'l cemler yapılmış. Hızır'ın şifa ve sağlığa kavuşturucu niteliğine dair inanışlar vardır. Hidrellez günü bütün canlıların, bitkilerin ağaçların yepyeni bir hayata kavuşacağı, dolayısıyla Hızır'ın gezdiği, ayağını bastığı yerlerde yayılan kuzuların etinin, insanlara şifa, sağlık ve canlılık vereceğine inanılır (Güngör,1957:70).

Erkekler kadınların, kızların yaptığı eğlencelere katılmazlar. Aynı yerde otururlar. Hidrellez günü genç, yaşlı mutlaka salıncakta sallanır. Bundan amaç günahlardan arınmadır. Erkekler kendi aralarında güreş

tutarlar. Kızlar maniler, türküler söyler. Çocuklar körebe, çelik-çomak, tura bırakmaca, bezirgan başı gibi oyunlar oynarlar. Kadınların bazıları tepsi çalar. Bir grup hem oynayıp hem söylerler.

Hidrellez günü genç kızlar kısmet çıkması için nişanlıların arkasından koşar. Onlardan şeker yer, bastığı yere basar. Yeni gelinin çeyizlik şalvarı giyilir.

Hidrellez Gecesi Âdetleri ve İnanmalar

Hidrellez ile ilgili çeşitli adet ve inanmalar vardır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

-Hidrellez gecesi veya üç gün önce sokak kapısının üzerine mushaf konur. İnsanlar ve hayvanlar bunun altından geçer. Bunun amacı hayvanların sağlıklı olması ve bol süt vermesidir. İnsanlara uğur getirir.

-Hidrellez gecesi gün doğmadan önce teneke çalınır. Bundan amaç köstebekleri bahçeden çıkarmaktır. Bütün komşular yarış halinde teneke çalarlar. Bahçedeki köstebekleri kovalarken, komşunun kovaladığı köstebeklerin de bahçeye girmesini engeller.

-Hidrellezden bir gün önce 40 çeşit ot toplanıp kaynatılır, posaları süzülür. Banyo suyuna katmak için bekletilir. Kına vurulur, buna hidrellez kınası denir.

-Hidrellez gecesi bir gül fidanının dibine dilekler adanır, dilekler şekillerle belirlenir. Ev istenirse topraktan, kiremitten ev, bebek istenirse bebek, para istenirse gül dibine gümüş para konur. Dileklerin gerçekleşmesi için Hidrellez uğruna içtenlikle inanmak gerekir. İnanmayanların dilekleri gerçekleşmez.

-Bereketli olması amacıyla gece yemekte ilk lokma ısırılıp yutulmadan çıkarılır, kağıda sarılıp bir saksıya konur. Bu işler yapılırken dua okunur, bereket dlenir.

-Hidrellez'in uğruna inananlar mutlaka rüya görürlermiş, sabah bu rüyaları yaşlılar yorumlayarak yılın iyi veya kötü geçeceğini söylerler.

-Hidrellez gecesi iki tane ekmek mayalanır, kenara konur. Birine varlık diğerine yokluk denir. Sabah niyet tutulan hamur kabarırsa o yılın var yılı eğer kabarmazsa yok yılı olacağına inanılır.

-Hidrellez gecesi her evin kapısına yeşil otlar, özellikle ısırğan otu asılır. Bundan amaç hayvanların bol süt vermesidir. Diğer bir inanmaysa Hidrellez gecesi ısırğan asılan eve yapılan büyü tutmaz. Yapılan büyü bozulur .

-Hidrellez gecesi Hidrellez'i karşılamak için silahlar atılır. Büyük coşku vardır.

-Hidrellez gecesi maşalar tuvalete batırılıp hayvanların ayaklarına atılır. O hayvanları çalan olursa işe yaramaz, çünkü sütleri ve eti kötü kokar.

- Genç kızlar ve delikanlılar temiz bir tenekeye ağzına kadar su doldurup bunu evin herhangi bir yerine koyarlar. Sabah herkesden önce kalkıp hiç kimseye görünmeden o suya bakan ve güzelleşmek için dua eden kişinin bir yıla kadar duası kabul olurmuş. Hatta yüzünde bir sivilce bile çıkmazmış. Özellikle cildi bozuk sivilceli gençler Hidrellezde suya bakma âdetini yaparlar.

-Hidrellez gecesi dört yol ağzında ateş yakılır, eski hasırlar yakılır, üzerinden en az üç kere atlanır. Hidrellez gecesi ateşin üstünden atlanınca bir kış boyu insanın üzerine çöken uyuşukluğun ve hareketsizliğin ve atılacağına inanılır. Aynı zamanda inanişaya göre atlama anında dertler kederler de dökülmüş.

- Hidrellez gecesi ateşten atlayanlara pire gelmez. Ateşten atlamak kötülükleri yok eder, Hidrellez gecesi yakılan ateş pislikten arındırır, dedikoduları engeller. Yüzler yanmasın diye siyaha boyanır.

Hidrellez ateşine "Hastalıklar, kötülükler, dağlara taşlara olsun." diyerek taş atılır. Bu âdete ateş taşlama denir. Hidrellez gecesi iki ucu ipe bağlanan yeşil soğan yaprağı bir boyda kesilir. Bir tanesi dilek dlenir. Dilek tutulan uç uzamışsa dilek yerine gelir.

-Ahır kapısına cadılar girip hayvanlara zarar vermesin diye ısırğan otu asılır.

-Hidrellez gecesi yaşlı kadınlar birer parça ot alarak kimin daha önce öleceğini anlamak amacıyla bu otları çalılara dizerler. Sabahleyin kimin koyduğu ot canlılığını yitirdiyse onun önce öleceğini inanılır.

-Yaşlı kadınlar hamur yoğurur. Birisine nohut kadar maya katarlar, diğerine hiç katmazlar. Hamurlardan biri seçilir. Sabah seçilen hamur kabarmışsa o yıl ailede varlık olacağına inanılır. Buna var mayası ve yok mayası denir.

-Bolluk bereket için su yalağına buğday atılır. Hıdrellez gecesi bir genç kız rüyasında bir delikanlıyla buğday biçerse o, onun kısmeti olurmuş.

Hıdrellez gecesi kapı yanına taş konur. Eğer taşın altı karınca dolarsa o yıl bolluk, bereket olacağına inanılır.

- Hıdrellez gecesi Hızır Peygamber kimin kapısına gelirse onun bolluk içinde yaşayacağına inanılır. Ayrıca Hızır Peygamber gökte uçarken sütler maya katmadan mayalanır.

- Hıdrellez gecesi kızlar yatmadan önce niyet tutarlar. Başörtülerinin üstüne gül yaprağı serperler.

-Hıdrellez gecesi sağlık için gül fidanına eşyalar asılır.

-Hıdrellez gecesi göğün açılacağına inanılır. Yaşlı kadınlar göğün açılışını görmek için uyumazlar.

Hıdrellez Sabahı Uygulamaları ve İnanmaları

- Hıdrellez sabahı gün doğmadan kalkılır dut ağacına kurulan bir salıncakta sallanılır. "Derdim aşağı, kendim yukarı" denir. Böylelikle dertlerden silkinileceğine ve bir yıl boyu mutlu olunacağına inanılır.

-Sabah güneş doğmadan kalkılır. Dut ağacının köküne "Dut, belimin ağrısını yut" diyerek bel vurulur. Böylelikle bel ağrılarından kurtulacağına inanılır.

- Hıdrellez sabahı dere veya deniz kenarına gidilip sağlık için el yüzyıkanır.

-Hıdrellez sabahı çimenlerde sağlık, uğursuzluktan ve baş dönmesinden arınmak için yuvarlanılır.

-Hıdrellezden bir gün önce toplanan 40 çeşit ot (Kekik bol miktarda konur, su kekik kokar) dere suyuyla kaynatılır. Otların posaları süzülür. O suyla Hıdrellez sabahı yüksek bir yere çıkılır. İnanışa göre ne kadar yükseğe çıkılırsa saçların o kadar uzayacağına, sağlıklı ve parlak olacağına inanılır.

-Güneş doğmadan önce kırlara çıkılır, çiçek ve otların üstündeki çiğler toplanır, ele yüze sağlık ve siğilleri yok etmek için sürülür. Bu çiğle mayalanan sütün yoğurt olacağına inanılır. Ayrıca bir gece önceden dışarıya asılan yünden yapılmış giysi ve çorapların üstüne çiğ yağarsa güve tutmayacağı inancı yaygındır. Bunlar güneş doğmadan toplanır. Çiğle el yüz yıkamanın diğer adı tendiriz olma vücudun canlı, diri olmasıdır.

-Genç kızların, akraba delikanlıların veya nişanlıların özel eşyaları Hıdrellez gecesi köyün içinde bir gül dibine gömülür. Delikanlılar bueşyaları Hıdrellez sabahı gün doğana kadar bulmak zorundadırlar. Aksi halde eşyasını saklayanın dileğini yerine getirmek zorundadır.

-Salıncakta sallanırken bir ağaç dalı kopartılır. Sallanırken "Dağlara, taşlara, ulu ulu ağaçlara hastalık, bana sağlık" diyerek dal atılır. Bu yolla hastalıkların vücuttan atılacağına inanılır.

Hızır'a Yüklenen Özellikler:

- 1) Hızır zor durumda kalanların yardımına koşarak insanların dileklerini yerine getirir.
- 2) Kalbi temiz, iyilik sever insanlara yardım eder.
- 3) Uğradığı yerlere bolluk, bereket, zenginlik sunar.
- 4) Dertlere derman, hastalara şifa verir.
- 5)Bitkilerin yeşermesini, hayvanların üremesini, insanların kuvvetlenmesinin sağlar.

- 6) İnsanların şanslarının açılmasına yardım eder.
- 7) Uğur ve kısmet sembolüdür.
- 8) Mucize ve keramet sahibidir.

Hidrellezde Yapılan Uygulamalar:

a) Kısmet ve Şans Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler:

- Çocuğu olmayan kadınlar gül dalına veya ağaç dalına salıncak kurup, içine oyuncak bebek bırakır.

- 5 Mayıs gecesi dileği olanlar için taze soğanın iki yaprağını uçlarından eşit olarak kesilir. Uçlardan birisine iplik bağlanıp dilek tutulur. Ertesi gün iplik bağlanan yaprak uzamışsa tutulan dileğin gerçekleşeceğine inanılır.

- “Niyet Çömleği” hazırlanır. 5 Mayıs günü bir çömleğin içine bekar kızlardan toplanan yüzük, kolye, boncuklar vb. konur. Çömleğin içerisi su ile doldurulur. Çömleğin ağzına yeşillik konur, üzeri kırmızı yemeni ile örtülüp, bir kilit ile kilitlenir ve bir gül ağacının dibine saklanır. Ertesi sabah kızlar toplanırlar. Çömleğin başına genç bir kız oturtulur. Kısmetinin açılması dileği ile kilit kızın başında açıldıktan sonra sıra ile maniler söylenerek çömlekten eşyalar çıkarılır.

Yapılan bu törenin kızların kısmetlerini açmada etkili olduğu düşüncesi, bitki ruhunun, yaşam üzerinde de hızlandırıcı ve bereketlendirici bir etkiye sahip olduğu inancıyla açıklanabilir.

b) Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler:

- Çimenlerin üzerinde yuvarlanılır veya takla atılır.

- Hastalığı olanlar elbisenin bir parçasını gül dalına asarlar.

- Kelimenin baş harfi (s) olan yiyecekler yenir. Süt, soğan, sarımsak, susam, simit, sarma, salep, su böreği vb.

- 5 Mayıs gecesinin en yaygın uygulamalarından birisi de ateşin üzerinden atlamadır. Ateşten atlama yaz mevsimine çıkılmasını kolaylaştırdığı gibi insanların günahlarından arınarak hafiflik kazanmasını da sağlamaktadır. Bu uygulama arınmadır. Canlılığı, tehlikeye düşürecek kötülüklerden temizleyip kurtarmak.

c) Bereket, Bolluk ve Uğura Yönelik İnanç ve Âdetler:

- Kapı, pencere, ambar ve yiyecek kaplarının ağzı açık bırakılır.

- İçinde para bulunan kaseler gül dalına asılır veya dibine bırakılır. Bu paralar ertesi gün alınarak cüzdanlarda saklanır ve yıl boyunca harcanmaz.

- Meyve vermeyen ağaçlar balta ile korkutulur.

- Karınca yuvalarından alınan toprak saklanır. Bu toprak para cüzdanlarına da konabilir, evdeki erzaklara da katılabilir.

- Evlere yeşil dallar asılır.

- Sabah erkenden bitkilerin üzerindeki çiğlerden toplanarak sütün içerisine bir iki kaşık konur. Mayasız sütün yoğurda dönüşmesi“Hızır’ın gelmesi”, “elini değıdirmesi” şeklinde yorumlanmaktadır.

- Un tahtasına un elenir, ertesi sabah unun üzerinde iz varsa Hızır’ın üzerinden geçtiğine, evden bolluk, bereketin eksik olmayacağına inanılır.

d) Mal, Mülk ve Servet Talebine Yönelik İnanç ve Âdetler:

-Dileklerin kum, taş, tuğla, tahta vb.’den örnekleri yapılır ve 5 mayıs gecesi gül ağacının dibine bırakılır.

- Ev sahibi olmak isteyenler gül dalının altına ev maketi yaparlar.
- Para sahibi olmak isteyenler gül dalına para bağlarlar.

e) Hıdrellez Günü Kaçınmalar ve İnanmalar

- Hıdrellez günü sağlam bir hayvanın önünden kötü bir kadın geçerse hayvanın sütünün kesileceğine inanılır.
- Hayvaların sütünün çok olması için Hıdrellez günü süt kaynatılmaz, gece kaynatılır.
- Hıdrellez günü boya badana yapılmaz.
- Unların kurtlanmaması için maya yapılmaz.
- Hıdrellez günü evin bereketinin azalmaması, gelecek yıla kadar devam etmesi için ekmek, hamur, un gibi bereketin sembolü yiyecekler kimseye verilmez.
- Dikiş dikilmez, eğer dikiş dikilirse, dikiş dikenin o yıl çok yılan göreceğine inanılır.
- Çamaşır yıkanmaz, yıkanırsa dolu yağacağına inanılır.
- Un elenmez, elenirse o yıl çok sinek olacağına inanılır.
- Makas tutulmaz, tutulursa hayvanı olanların hayvanlarını kurtların kapacağına inanılır. Diğer bir uygulama da; makas ellenmez, dikiş dikilmez; yoksa doğacak çocukların dudaklarının yarık olacağına inanılır.
- Hamile kadının salıncakta sallanmasına izin verilmez. Verilirse dolu yağacağına inanılır.
- Kıra gidilmez, bahçe işi yapılmaz.
- El işi yapılırsa ekşimikler kurtlanır.
- Hıdrelleze 5 hafta kalana kadar çarşamba günleri çamaşır yıkanmaz.
- Yünlü giyecekler güneşe çıkarılır.
- Yeşil ot, dal veya çimen koparılmaz.
- Eve kuru çalı-çırpı götürülmez.
- Geç kalkılmaz, yoksa kişinin kısmetinin kaçacağına inanılır.
- Sabun ellenmez, çamaşır yıkanmaz. Sabun ellendiğinde eve sümüklüböcek vb. böceklerin geleceği; çamaşır yıkandığında, çamaşırın lekeleneyeceğine inanılır.
- Süpürge kullanılmaz; yoksa eve karıncaların gireceğine inanılır.
- Ekim yapılmaz; ekim yapılırsa o sene iyi ürün alınamayacağına inanılır (Cingöz; Santur, 1993: 6-9).

Hıdrelleze İlgili Diğer İnançlar

- Gün doğmadan yazılan dilekler nehire veya suya atılırsa dileklerin kabul edileceğine inanılır.
- Bugün salıncakta sallanırsa hastalıklardan arınıldığına, günahların döküldüğüne inanılır.
- Sabah dua edilmesi, dilek ve temennilerde bulunulması, toplu olarak ailece yemek yenilmesi, Kuran kıraatı, sabah namazından önce kabir ziyareti yapılması gereken adetler olarak görülmektedir.
- Akarsuya, dilekler bir kağıda yazılarak bırakılır.İzmir ve çevresinde dilek kağıtları Hıdrellez sabahı denize bırakılmaktadır.
- Nişanlı çiftler arasında karşılıklı hediyeler gönderilir.
- Hıdrellez günü evler ilaçlanmaz. Nasip süpürülür inancı ile bazı bölgeler de evler süpürülmez.

-Kuru baklagiller bir torba içinde bahçede ağaçlara asılır. Hıdır Baba'nın kamçısıyla bunlara dokunması ve bereket getirmesi dileği tutulur. Buna benzer biçimde ev, araba, çocuk ziynet eşyası resimleri de yapılarak bahçeye muhtelif yerlere asılır.

-Hidrellez günü, açların doyurulması, dargınların barıştırılması, üzüntülü olanların sevindirilmesine çalışılır.

-Hidrellez günü kırlara gidildiğinde Hidrellez azağını çalma adeti yaygındır.

-Hidrellez akşamı dağlara bakılır. Eğer parlak ışık görülürse orada para, hazine bulunduğuna inanılır.

-Hidrellez günü gelen leylekler kirli olursa bolluk bereket olacağına inanılır.

-Hidrellez günü beyaz kelebek görülürse şans ve kısmetin açılacağına inanılır.

-Hidrellez günü hayvanlara hastalık gelmesin diye ahır kapısında yakılan ateşten atlatılır.

-Hidrellez günü komşunun temelinden odun alınıp, onun ateşiylesüt pişirilirse bereket olacağına inanılır. Bu sütle bereket için ayran döğülür.

-Evde evlenmemiş kız varsa kısmeti kapanmasın diye Hidrellez günü dışarıya kül atılmaz, süpürge süpürülmez.

-Hidrellez günü ateş üstünden atlayan yılan görmez, onu yılan sokmaz.

-Taş altına iplik bağlanır dilek tutulur.

SONUÇ:

Günümüzde ilk çıkışı işlevsel olan Hidrellez, doğanın çözülebilmesi oranında işlev değiştirerek güncelleşmeğe başlamış ve şenlik şeklini almıştır. Hidrellez, kökü çok eski bir geleneğin günümüzde şenlik ve kutlama biçiminde sürdürülen bir örneğidir.

Hidrellez, toplumsal yaşamda canlandırıcı etkisinin bulunması, geleneklerin sürmesine aracı olması, törelerin kökleşmesini sağlaması yönüyle işlevseldir. Hidrellez geleneğini sürdürenler kültür taşıyıcıları olarak görev yapmaktadırlar. Hidrellez, halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getiren, Türk kültürünün korunup yaşatılmasında önemli bir yeri olan mevsimlik törenlerimizdendir.

Bayramlar fertleri bir araya getirir, onlar arasında toplumsal bağları güçlendirir, ortaklıkları pekiştirir. Hidrellez, takvime bağlı bir kültür veya folklor olayı olarak toplumu, belli değerler üzerinde birleştirir

KAYNAKÇA

Antonijevic, Drogoslav; 1979, Vitanjiske, Brumaliije savremem maskirane povarke Balkanskih naroda Balkaninca X, Beograd

Boratav, Pertev Naili;1978, 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul

Cajkanovic, V.; 1973, Mit i religija v Srba. Beograd

Fisher,E.; 1985, Sanatın Gerekliliği, Ankara

İnan, Abdülkadir; 1954, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara.

Karadağ, Nurhan; 1978, Köy Seyirlik Oyunları, Ankara

Kostic, Petar;1972, Preklo i Znacenje Godisnjih Obicaja, Beograd

Köprülü, M.Fuat; Türk Edebiyatının Menşei, Millî Tetebbular Mec. c.II.

Meydan Larousse; 1969, 5.cilt, Hızır Maddesi, İstanbul

Nutku, Özdemir; 1985, Dünya Tiyatro Tarihi, İstanbul

Prosic, Mirjana; 1976, Obredna Praska ve Srbiji, Teorijko Hipoteticki okvir za proucavanje Poklada kao obreda prelaza, Etnoloske Sveske I, Beograd

Artun, Erman * Halk Kültüründen Derlemeler (1990), “Hıdırellez Özel Sayısı”, Ankara 1990, s. 1-23

^[1] Abdulhaluk Çay, Hıdırellez “Kültür Bayramı” Ankara, 1990

^[2] Gösterilen bu kaynakçalardan hariç şu kaynaklar da bulunmaktadır:

Kerim Yund, “Türkiye’de Hıdırellez”, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, c.6, nr. 130, s. 2139

Meysun Erşangil, “Hıdırellez”, Folklor, sayı: 13-15, Mayıs – Temmuz 1970, s. 20

Murat Uraz, “Hıdırellez ve Hızır ile İlyas”, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı: 346, (Mayıs 1978)

^[3] Ali Yakıcı, “Hıdırellez Geleneği’nin Türk Halk Şiiri’ne Yansıması”, Milli Folklor 2 (10, 1991) s: 21

^[4] Mirali Seyidov, Azerbaycan Mifik Tefekkürünün Gaynagları, Bakü 1983, s. 130; Aynı yazar, “Türk Boylarında Hızır İnanıcı I.”, Azerbaycan, Sayı: 239 (Mayıs 1982), s. 10

^[5] Ahmet Yaşar Ocak, İslam – Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır – İlyas Kültü, Ankara 1985, s. 136

^[6] Ahmet Yaşar Ocak, s.136; Ahmet S. İğciler, “Hıdırellez”, Çevren, Sayı: 41 (Priştine, Mart 1984), s. 66; Muhteşem Öksüzcü, “Yazın Başlangıcı Hıdırellez”, Sümerbank, Sayı: 11 (5 / 1962), s. 58 s

^[7] Bedri Noyan, “Hıdırellez”, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi, 3. c. (1984), 129 – 139

^[8] Ahmet Turan, “Hıdırellez: Kültür ve Bahar Bayramı”, Milli Folklor, 6 Haziran 1990, 13 – 15 ss. (Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, “Hıdırellez”, Görgü Ansiklopedisi, s.124)

^[9] Abdülkadir İnan, Şamanizm, s. 132 – 134; Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara 1990, s. 40

^[10] Mahmut Rişvanoğlu, Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm, İstanbul 1978, s. 168

^[11] Ateşten atlama geleneği ile ilgili olarak bk. Mahmut Rişvanoğlu, s. 169; Isparta İl Yıllığı 1967, Ankara 1968, s. 108; Rahmiye Malcıoğlu, “Bursa’da Hıdırellez”, TFA, sayı: 222 (Şubat 1968), s. 4635; Ali Rıza Yalgın, “Uludağ Türmen Etnografyası, 4) Yerleşmeler 5) Isı-Işık, TFA, Sayı: 10 (Mayıs 1950), s. 152; Selim Sami İşçiler, “Tekirdağ’da Hıdırellez”, TFA, Sayı: 47 (Haziran 1953), s. 747

^[12] Abdulkadir İnan, Eski Türk Dini, s. 204

^[13] Kemal Güngör, “Anadolu’da Hızır geleneği ve Hıdırellez törenlerine dair bir inceleme”, Türk Etnografya Dergisi, Sayı: 1-2 (1956 – 1957), s.70